

ТЕКУЩИ МИГРАЦИИ НА БЪЛГАРИТЕ ОТ АЛБАНИЯ КЪМ БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА МИГРАЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ БЪЛГАРСКИ ОБЩНОСТИ НА БАЛКАНИТЕ

Спас Ташев¹
e-mail: spas.tasheff@gmail.com

Резюме

В статията е направен преглед на миналото и сегашно състояние на българската общност в Албания. Разгледани са съществуващите взаимодействия между българите в Албания и българската държава. Въз основа на това, а също така и на базата на съществувалия в миналото устойчив модел на гурбетчийството, се предлага като оптимален миграционен модел циркулиращата временна или сезонна трудова миграция.

Ключови думи: Българи в Албания, историческа българска общност, пазар на труда, циркулираща миграция

JEL: R23

Увод

Миграционното взаимодействие между редица държави със собствена им диаспора става все по-актуално с оглед на способността на тези задгранични сънародници да участват в решаването на редица важни проблеми като недостиг на пазара на труда или демографски кризи в историческите родини. В повечето случаи такъв тип миграции се разглеждат като желани, защото освен съществуващите законодателни облекчения, се смята, че поради по-малките различия с приемащото общество, разходите за адаптация и интеграция на тази категория мигранти са по-малки и по този показател се доближават до завръщащата се миграция.

България има два основни типа български задгранични общности. Първата група е съставена от лица от български произход, чиито предци са обитавали земи, които в миналото са били част от българската държава, но в наши дни са оставали извън нея по различни политически причини. Втората група е сравнително нововъзникнала и е съставена от български граждани, които след демократичните промени след 1989 г. напуснаха

¹ Доцент, доктор по статистика и демография, Институт за изследване на населението и човека към БАН

страната по икономически причини и представлява новата българска диаспора.

Българите в Албания са представители на първата група, която е известна като исторически български задгранични общности. Миграционният модел на българите в Албания, създаден през годините, е интересен, тъй като те са една от най-старите наши общности на Балканите, съществуваща от времето на Първото българско царство. В същото време те са най-скоро признатата българска общност – през 2017 г. албанският парламент официално ги призна за национално малцинство.

Техните миграционни движения към България през периодите 1913 – 1944 г. и 1990 – 2020 г. са слабо проучени (Ташев, 2020). Едва през 2019 – 2020 г. във връзка с ПМС 315/19.12.2018 екип на БАН направи теренно проучване на миграционните нагласи на българските общности в Западните Балкани, сред които и тази в Албания. Изследването е продължение на предходен проект, целящ разработването на различни механизми за преодоляване на демографската криза в България и компенсиране на недостига от работна сила. За събиране на актуални данни е използван главно наративно биографичният метод, който представлява качествен подход за изследване на комплексни феномени на човешкото състояние в контекста на миграцията. При проследяването на историческото развитие на процеса са използвани редица документи, които до скоро не са били достъпни за българските изследователи, а някои от тях са били и засекретени.

Настоящата публикация представя част от получените резултати и направените изводи.

Изложение

В периода от освобождаването на Албания от османско владичество през 1913 г. до 1944 г. между албанските българи и България, макар и с различна интензивност, се изграждат трайни и устойчиви връзки. Благодарение на това те устояват и в последвалия период от 1944 до 1989 г., през който външната политика на България е доминирана от национален нихилизъм и българите в чужбина не са обект на специални грижи от страна на държавата. Поради тази причина управляващите фактори в София и служители в държавните институции днес често пъти нямат подробна информация за различните български задгранични общности и не знаят каква политика да провеждат към тях. В някои случаи миграционната политика към новата българска диаспора се прилага механично и спрямо представители на историческите ни общности. Тази констатация показва, че днешните български власти нямат разработена визия за миграционната си политика към истори-

ческите български общности. Затова е важно да се изясни кои са българите в Албания и какви са техните специфики.

Българите, обитаващи албанските земи, се споменават в текстовете на много европейски пътешественици през XVIII и началото на XIX век (Beauchamp, 1822; d'Istria, 1859; Iorga, 1928; Stefani, 1886; и др.). Изключително важен е фактът, че българите християни в Албания се самоопределят като българи след 1870 г., след плебисцит (ислям), който се провежда под контрола на османските власти и Вселенската патриаршия. В техните селища до 1913 г. функционират български училища под ръководството на Българската екзархия, а в църквите богослужението е на български език. Според статистиката на Г. Трайчев, през 1912 г. броят на българите християни в Албания е 6751 души, в селските училища има 333 български ученици, на които преподават 15 учители (Трайчев, 1923; Трайчев, 1929; Трайчев, 1931).

След освобождението на Албания през 1913 г. представители на албанските власти признават съществуването на българското малцинство в района на Корча (Chekrezi, 1919). През 1918 г., по време на Първата световна война, френските и австро-унгарските военни власти организират и провеждат официални преброявания на албанското население. Френската администрация регистрира през 1924 г. древни българи с християнско изповедание в селата Дреново и Бобощица в района на град Корча и отбелязва, че всички села в района на Мала Преспа в неутралната зона са населени от македонски българи (Bourcart, 1922) (факсимиле 1).

**TABLEAU DES VILLAGES ADMINISTRÉS PAR LA FRANCE
DANS LES CONFINS ALBANAIS**

Colonne 1. — Les indications qui suivent le nom du village indiquent la circonscription administrative.

1) **TERRITOIRE DE KORÇA.**

D. K. V.	District de Korça (Koritza)-ville.
D. K. C.	— de Korça-campagne.
D. B.	— de Bilisht.
D. O.	— de l'Ostrovica.
D. T.	— de la Tomorica.

2) **ZONE NEUTRE GRÉCO-ALBANAISE.**
3) **TERRITOIRE DE POGRADEC.**

Z. N.	District de Pogradec.
D. P.	— de Pirk.
D. pi.	— du Shkumbi.
D. S.	— du Lenja.
D. L.	— du Lenja.

Les villages sont répartis par régions naturelles.

Colonne 4 Nature de la population.

m	Albanais musulmans.
o	— orthodoxes (c. o. crypto-orthodoxes).
kv	Koutzo-Valaques (roumains).
B	Bulgares macédoniens.
b	Bulgares anciens (Drenovo et Boboshtica).

DÉNOMINATION	TRANSCRIPTION	NATURE	POPULATION		HABITATIONS		OBSERVATIONS
			NATURE	Nombre d'habitants.	NATURE	Nombre de Maisons	
Korça District Koritza-ville (chef des services municipaux).	KORÇA	v	m + o + kv.	22243			Ety. sl. Gorica, d'où grec Κορίτζα, la ville la mieux bâtie de l'Albanie, chef-lieu des confins albanais et du district Koritza-campagne. Site ancien sur la montagne.
PLAINE DE KORÇA (Fushë Korçës).							
Drenovo..... DKC	Dreñovo.	v	o (b)	868	vp	170	Sl. vill. des cornouillers, village bulgare en voie d'albanisation.
Mborja..... »	Mbërja.	v	m + o	1083	»	185	Grec <i>μπέρια</i> ; ruines de Qytet; ancien bain turc.
Boboshtica..... »	Bôhóhtica.	v	o (b)	1177	»	103	Naguère 450 maisons, gid. d'Ali-Pacha, très ancien village avec restes vénitiens. Quinze cents de très vieux mûriers.
VILLAGES DE LA ZONE NEUTRE GRÉCO-ALBANAISE							
Dobrotishtë.	Dëbrôhtit.	v	B		vt		
Grahdan.	Grahdan.	»	»		»		
Sycc.	Shtë.	»	»		»		
Hakicka.	Hakicka.	»	»		»		
Rahovo.	Rahôvo (Orchovo).	»	»		»		
Zagradec.	Zagrâdëc.	»	»		»		
Trova.	Trova.	»	»		»		
Cerija.	Çerije.	»	»		»		
Vinçni.	Vinçni.	»	m. (alb.)		»		
Nivica.	Nivica.	»	ll		»		
Crnoçeka.	Crnoçeka.	»	»		»		
Laisica.	Lajçica.	»	»		»		Détruit en 1916-17.
Pustec.	Pustëc.	»	»		»		»
Shulen.	Shulën.	»	»		»		»
Glomboc.	Glombëc.	v	B		vt		»
Gorica.	Gorica.	»	B		»		»
Ponçara.	Ponçara.	»	Terç et Valçam.		»		
Korli.	Korli.	»	»		»		
Trestinik.	Trestinik.	»	»		»		
Kapishtica.	Kapishtica.	»	»		»		Chef-lieu. Détruit en 1915.

Факсимиле 1: Част от статистическа публикация относно преброяването, извършена от френската администрация през 1918 г. на населението в автономния регион Корча (1922)

През същия период австро-унгарската военновременна администрация регистрира българи от християнско и мюсюлманско вероизповедание в района на Поле (западно от гр. Дебър) и българи мюсюлмани в района на Гора (западно от Косово) (Seiner, 1922).

През междувоенния период има два важни документа, свързани с българите в Албания. Първият е резултат от Втората балканска конференция през 1932 г., когато делегациите на България и Албания подписват заключителен протокол. В чл. 1 на този документ се заявява, че „албанската делегация признава съществуването на българско малцинство в Албания“. Чл. 3 гласи, че „албанската делегация поема задължението да се обърне към своето правителство да разреши откриването на български училища в градовете и селата, където българското население е преобладаващо. В тези училища обучението ще се извършва на български език, а албанският ще бъде задължителен“ (Ташев, 1994).

Вторият документ е създаден от Секретната служба на МВР в префектурите Корча и Дебър, на която е възложено да направи списък на селищата в двата района, в които живеят лица, говорещи български език (използван е терминът „българофони“). Изработената статистическа справка не обхваща останалите префектури на Албания, поради което в нея няма информация за броя на лицата, говорещи български, в Кукъска Гора и мигриралите във вътрешността на Албания. Независимо от този недостатък, с оглед на конфиденциалния характер на справката, може да се приеме, че е достатъчно обективна. От данните е видно, че в Полето, Голо Бърдо, Мала Преспа и с. Върбник живеят 11 261 души (4153 християни и 7108 Мюсюлмани), говорещи български език, обитаващи 1888 къщи. Средният размер на българските домакинства е 5,96 души (факсимиле 2).

21

Tiranë, më 193

MBRETENIJA SHQIPTARE
MINISTRIA E P. TE MARENDSHME
ZYRA SEKRETE


Nr. ... Listë e katundeve ku ka bullgarofonë

Prefektura e Korçës

Vendi	ORTHODHOKSE		MËKAMERANE		GJITHSEJTI	
	shtepi	frymë	shtepi	frymë	shtepi	frymë
Verniku	83	402			83	402
Landë						
Gerja	14	190			14	190
Posteci	74	598			74	598
Gorica	62	558			62	558
Shulini	39	531			39	531
Bemishiti	46	305			46	305
Gllomboci	39	409			39	409
Zaroshka	16	154			16	154
Lajthisa	10	93				
3143						
Prof. e Dibres						
Verniku	40	192			40	192
Erebishtë)			77	336	77	336
Muçino)						
Erebishtë)	5	30	73	816	78	846
Çelapi)						
Erebishti Eper	1	9	205	918	206	927
Gjanovec	23	101	69	778	92	879
Klenjë	31	112	60	314	91	426
Steblevë	10	42	120	697	130	739
Ostreni Madh)			179	860	179	860
")						
Ostreni Vogel	14	69	103	537	117	606
Tuçep	1	5	47	214	48	219
Lladmiriçë			82	380	82	380
Radovesh			64	284	64	284
Lejçan			115	552	115	552
Shanllenik			49	242	49	242
Herbel	23	92	24	107	47	199
Kercishtë)						
Eper)	19	81	15	76	34	157
7641						


V.O. Në Pogradec janë shtëpi 4 me frymë 22)ku elementi shqyptar asht ne 88 dhe në Lin(") " " 81 maa " 162)shumicë.

Shenim: Myslimant e Çarkut Dibres me gjith se janë bullgarofonë konsiderojnë vetin si Shqyptarë dhe nuk duen te konsiderohen si pakisë bullgare.



Korçë 3143
 Diber 7641
 Pogradec 184
 Gjith 10.968

AQSH F. 152 V. 1935 D. 310 n. 21

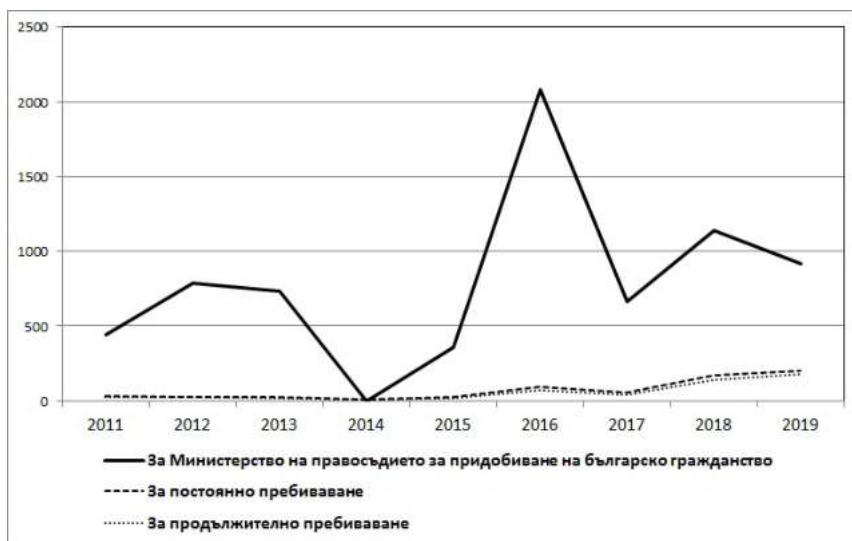


Факсимиле 2: Статистика на секретната служба на Министерството на вътрешните работи на Кралство Албания от май 1935 г. за населени места, брой къщи и лица, които говорят български език

По отношение на правния статус на това население е важно да се споме-не, че през периода от 1878 до 1944 г. българските власти винаги са смятали това население за българско (Елдъров, 2000).

По време на комунистическия режим в България по принцип не се про-явява интерес към българите зад граница, така че въпросът за българите в Албания започва да става актуален едва след демократичните промени в двете страни. През 1992 г., след 48-годишно прекъсване, по инициатива на българите в Албания, са установени първите контакти с България. След 1999 г. българите в Албания са регистрирали 6 организации, които действат днес. През 2015 г. в Албания започна изучаване на български език. В момен-та има 3 български училища: в Тирана, Корча и Билища. Общият брой на българските ученици в Албания в периода 2015 – 2019 г. е 729. През 2017 г. за по-малко от седмица бяха събрани 4500 подписа (850 от района на Мала Преспа, около 1000 от района на Гора, а останалите 2650 от Голо Бордо) с искане за официално признаване на българското малцинство.

Задълбочаването на контактите между България и българите в Албания е предпоставка за появата на нови миграционни движения. През периода 2011 – 2019 г. от Държавната агенция за българите в чужбина на албански българи са издадени общо 8351 удостоверения за български произход (фигура 1).

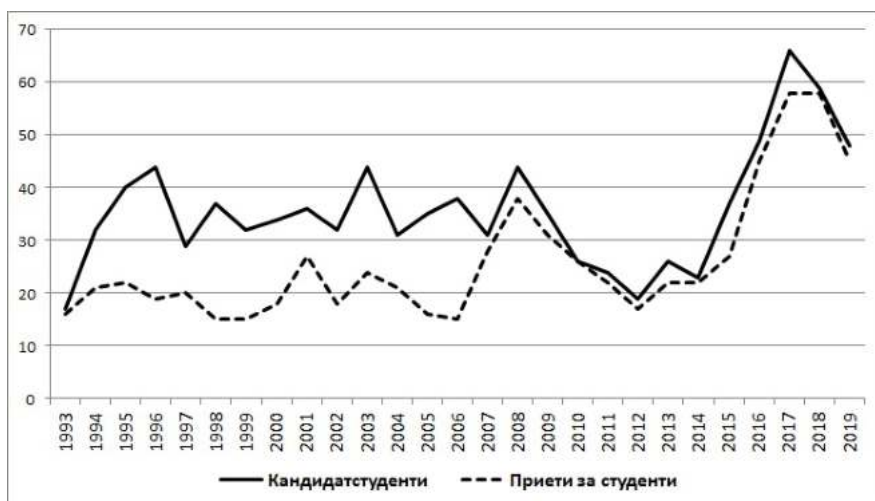


Източник: Държавна агенция за българите в чужбина, Административна справка (2020)

Фигура 1: Удостоверения за български произход на българи от Албания, издадени от Държавната агенция за българите в чужбина за придобиване на българско гражданство и постоянно и дългосрочно пребиваване в България през периода 2011 – 2019 г.

Все по-голям е интересът на албанските българи за придобиване на българско гражданство. За периода 2001 – 2019 г. 9235 души от български произход от Албания са кандидатствали за българско гражданство, а 3656 са го придобили. Според статистиката на МВР в София за периода 2009 – 2019 г. 325 българи от Албания са получили разрешение за постоянно пребиваване в България.

В момента най-голямата група българи, мигриращи от Албания в България, са с цел образование. Между 1993 г. и 2019 г. 968 българи от Албания кандидатстват за обучение в български университети, 706 от които са приети за студенти. 46 докторанти и 17 аспиранти са приети за обучение в България (фигура 2).



Източник: Алманах „Родолюбец“ (2018) и Административна справка на Министерството на образованието (2020).

Фигура 2: Кандидати и приети в България студенти от български език от Албания в периода 1993 – 2019 г.

През последните няколко години между българските институции и българското общество се водят дебати дали и при какви условия българското гражданство трябва да бъде предоставено на представители на историческите български задгранични общности. Някои политици и чиновници в България се стремят да наложат схващането си, че българско гражданство трябва да се получава от лица от български произход зад граница само ако се установят да живеят в България. Подобно разбиране няма аналог в политиката на други държави, членове на ЕС, които имат свои големи исторически възникнали задгранични общности. Такъв подход не среща и подкрепа от самите албански българи, които живеят по тези земи още от времето на Първото българско царство. По този повод председателят на Дружество

„Просперитет Голо Бърдо“ Х. Пируши заявява: „Ние, българите в Албания не искаме да се преселваме в България. А да ни признават като българи, но да работим, където сме в Албания, където са земите ни от деди и прадеди. Между тая страна и България може много неща да се свършат. В нашия район може да има зимен туризъм и може да се свърши много във връзка с това. Ако българският бизнес влезе там, България ще спечели много. Тя ще спечели и икономически, но много повече от това, че ще подпомага българите там, т.е. ще е добре и за нас, и за България“.

С оглед на демографските проблеми в България и нуждите на българската икономика от работна сила, трябва да се разработят такива механизми, които да съчетават в максимална степен различните аспекти на българския национален интерес и този на българите в Албания.

Във всички случаи България трябва да бъде отворена по всяко време към своите сънародници в Албания, но не и да ги притиска на всяка цена да се заселват у нас.

Съществувалят в миналото модел на гурбетчийството (сезонна трудова миграция с цел печалба или намиране на поминък) е съхранен и днес сред българите в Албания, както и сред другите български общности на Балканите, като тези в Република Северна Македония, Косово и Сърбия. Например в устава на основаното през 1929 г. дружество „Св. Йоан Кръстител“, което обединява българи от Албания, живеещи в България, е записано, че членовете му са „всички българи: гурбетчии, бежанци и преселници от Голо Бърдо и Полето – живеещи в България“. Поставянето на гурбетчиите на първо място показва, че това е била най-разпространената форма на миграция на българи от Албания към България по онова време. В същото време именно чрез гурбетчиите са постигнати и другите основни цели на дружеството като поддържането на писмена и лична връзка с родните огнища; даване на морална подкрепа на живущите там българи; даване на материална подкрепа на училищата и черквите; изпращането на учебни пособия, научни и полезни книги за учениците и училищата, черковни предмети и свещенически одежди и събирането на материали за миналото на тези области. Изпратените български книги и учебници допълнително са съдействали за мобилизирането на българите в Албания за отстояване на техните културно-просветни права, като в същото време точно такъв вид дейност е актуална и днес.

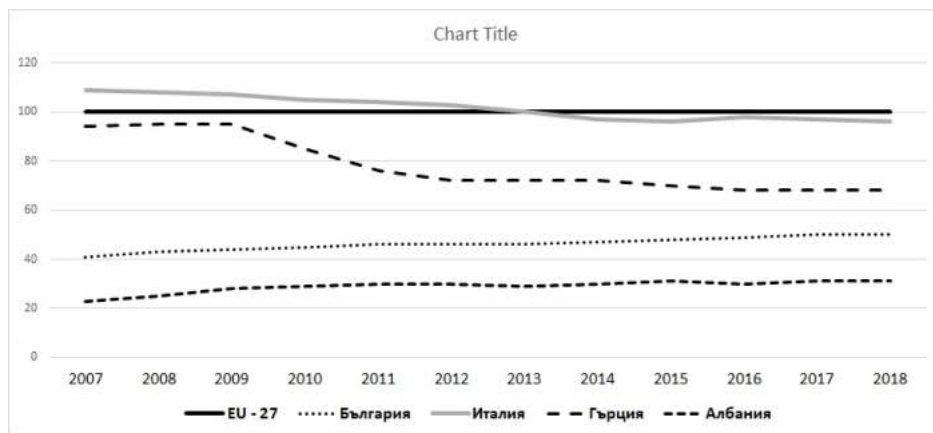
Заклучение

Прагматичният подход на България към историческите български общности е да насърчава сезонната и друга временна имиграция на работната сила на нейната територия. Българите в Албания имат добри строителни, селскостопански и кулинарни умения. Част от младите българи там имат

добро образование. Дори и чрез владееето на архаичен български език, те биха намерили успешна временна или сезонна реализация и в българската икономика, без да се налага завинаги да напускат историческите си обитания. Осъществяването на подобен тип движения на населението могат да бъдат облекчени от изграждането на Паневропейски транспортен коридор № 8, който трябва да свърже Адриатическо море с Черно море през Албания, РС Македония и България. Пускането на редовна самолетна линия София – Тирана може до известна степен да компенсира забавянето на този важен регионален проект.

Поради дълбоките традиции на този миграционен модел, от няколко години той се практикува по-широко в България от българи от Западните покрайнини (в Сърбия), защото те са най-близо до българската граница и поради това придвижването им отнема по-малко време и имат по-малко пътни разходи. Такъв тип трудови миграции обикновено са седмични, но има и примери на всекидневно пътуване до България.

Имайки предвид по-голямата отдалеченост на Албания от България, можем да очакваме този тип трудова миграция, главно сезонна, да придобие по-голям размер, когато брутният вътрешен продукт на България по покупателна способност достигне около 65-70% от средния за ЕС. През последните три години българите в Албания правят циркулиращи миграции към Гърция, в която брутният вътрешен продукт е 68% в сравнение със средния за ЕС. Друга страна, в която българите от Албания днес мигрират, е Италия. През 2018 г. нейният брутен вътрешен продукт по покупателна способност е 96% от средния за ЕС (фигура 3).



Фигура 3: Брутен вътрешен продукт по покупателна способност на Албания, България, Италия и Гърция за периода 2007 – 2018 г.

Като се има предвид, че в периода от 2007 до 2018 г. брутният вътрешен продукт в България по покупателна способност се е увеличил от 41% до 50% от средното за ЕС и ако се запазят същите темпове на растеж, тогава може да се очакват такива по-значими миграции на българи от Албания към България за около 10 години.

Трябва да се има предвид, че и в момента, въпреки съществуващите ограничения в придвижването на гражданите във връзка с пандемията от Ковид-19, в България има около 100 души българи от Албания, които работят в строителния сектор (2 бригади в София и 1 в Пловдив). Получават надници от 30-40 EUR на ден, но въпреки това по-голямата част от тях работят полулегално. Това е така, защото независимо от предвидените облекчения в чл. 8. (2) от Закона за трудовата миграция и трудовата мобилност, който гласи, че „право на достъп до пазара на труда... може да получат работници – граждани на трети държави, които законно пребивават на територията на Република България, когато са... лица от български произход – до получаване на разрешение за постоянно пребиваване“, въпросните лица не успяват да се сдобият с необходимото им удостоверение за български произход, за чието издаване от ДАБЧ е нужно предварително записване в електронната система, което българите от Албания не могат да направят. Този пример от една страна показва, че независимо от декларираните добри намерения, в българското законодателство има сериозни пропуски при тяхното практическо реализиране. От друга страна е видно, че и в момента има възможности за увеличаването на работната сила в България именно чрез представителите на историческите български общности на Балканите.

С оглед на тези констатации, може да се направи извода, че периодът до достигането на брутния вътрешен продукт в България по покупателна способност до около 65-70% от средния за ЕС трябва да се счита за подготвителен и усилията на страната трябва да бъдат насочени към съхранение на българите в Албания и другите български общности на Балканите като трудов, демографски и геополитически ресурс и задълбочаване и укрепване на отношенията им с тях.

Използвана литература

- Елдъров, Св. (2000). Българите в Албания 1913 – 1939. Изследване и документи, София, Изд. Иврай. (Eldarov, Sv., 2000, *Balgarite v Albania 1913 – 1939. Izsledvane i dokumenti*, Sofia, Izd, Ivra).
- Ташев, С. (2020). Българските общности в Западните Балкани. Политически процеси и етнодемографски последици (1913 – 2019), Т. 1. Албания, София. (Tashev, S., 2020, *Balgarskite obshtnosti v Zapadnite Balkani*.

Politicheski protsesi i etnodemografski posleditsi (1913 – 2019), T. 1. Albania, Sofia).

Ташев, С. (2003). Етническата самоидентификация на българите мюсюлмани в Албания и Косово, в Ислямска заплаха или заплаха за исляма, София, с. 64-69. (Tashev, S., 2003, Etnicheskata samoidentifikatsia na balgarite myusyulmani v Albania i Kosovo, v Islyamska zaplaha ili saplaha za islyama, Sofia, s. 64-69).

Трайчев, Г. (1923). Преспа. София. (Traichev, G., 1923, Prespa. Sofia).

Трайчев, Г. (1929). Български селища в днешна Албания, в Отец Паисий, № 13-14, с. 212-213. (Traichev, G., 1929, Balgarski selishta v dнешna Albania, v Otets Paisiy, № 13-14, s. 212-213).

Трайчев, Г. (1931). Български селища в Албания, в Отец Паисий, № 9-10, с. 129-135. (Traichev, G., 1931, Balgarski selishta v Albania, v Otets Paisiy, № 9-10, s. 129-135).

Beauchamp, A. (1822). Vie d'Ali pacha, visir de Janina, surnommé Aslàn, ou le Lion, Paris.

Bourcart, J. (1922). Les confins albanais administrés par la France (1916-1920), Paris.

Chekrezì, C. (1919). Albania, Past and Present, New York.

d'Istria, D. (1859). Les femmes en Orient. Premier volume. La peninsule orientale, Zurich, Meyer & Zeller Editeurs.

Iorga, N. (1912). Une vingtaine de voyageurs dans l'Orient européen, Revue historique du Sud-Est européen, 10-12, pp. 288-354.

Seiner, Fr. (1922). Ergebnisse der Volkszählung in Albanien in dem von den österr.-ungar. Truppen 1916-1918 besetzten Gebiete. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung, Vol. XIII, Wien, Leipzig.

Stefani, F. (1886). Viaggio a Costantinopoli Di Sier Lorenzo Bernardo Per L'arresto Del Bailo Sier Girolamo Lippomano Cav., 1591 Aprile.

**CURRENT MIGRATIONS OF BULGARIANS FROM ALBANIA
TO BULGARIA. TOWARDS A NEW MIGRATION MODEL
OF THE HISTORICAL BULGARIAN DIASPORA**

Assoc. Prof. Spas Tashev, PhD
Institute for Population and Human Studies
Bulgarian Academy of Sciences
e-mail: spas.tasheff@gmail.com¹

Abstract

The article reviews the past and current state of the Bulgarian community in Albania. The existing interactions between the Bulgarians in Albania and the Bulgarian state are considered. Based on this, and also on the basis of the existing in the past sustainable model of gurbet (seasonal labour migration for profit or livelihood), the circulating temporary or seasonal labour migration is proposed as an optimal migration model.

Key words: Bulgarians in Albania, historical Bulgarian community, labour market, circulating migration

JEL: R23